

AZ ÉSZAKI FAL (XIV.)

Regény

DRAGAN VELIKIĆ

48.

Lassan kitelt a negyedik nyaruk is a Kontinensen. A balul sikerült római epizód után Joyce tanár úr újfent a Berlitzből és magánórákból él. A szeme mind komolyabb gondot okoz. James a befüggönyözött szobában hever, és Stanislaus siet a Villa Venezianába, Schmitzékhez. Ő veszi át a tanítványokat, miközben James beutazza a hatalmas térségeket, melyekről hőse, Earwicker álmodik.

A tétlenség hosszú óráin Jamest még mindig foglalkoztatja, hogy esetleg operaénekes legyen. Abbahagyja, gondolta, a tanárkodást, és családostul kivándorol Dél-Afrikába. No és ha Triesztben fölcsapna tweedposztó-kereskedőnek? Vagy mozit nyisson Dublinban?

Ezerkilencszáznolc augusztusának elején Nóra elvetélt. A magzat három hónapos volt. Gyermekeének elvesztése miatt Nóra összetört, önnön árnyéka lett csupán. Ezekben a hetekben James naphosszat nem tartózkodott otthon. Ha nem a Berlitzben volt, vagy a tanítványainál, órán, akkor valamelyik kocsmában üldögélt. Nóra magzata miként a hányadék buggyant ki az öl melegéből, anélkül, hogy egyet is dobbantott volna az élet küszöbén.

A Dublinból érkező hírekben sincs egy szemernyi öröm. James hat hajadon nővére, akár a kikötőben horgonyzó hajók, úgy várta a kihajózás óráját. Az apjuk sokat ivott. Írországot köd nyomasztotta. Ultima Thule.

Minden reggel, átengedve magát az előtte álló nap sodrásának, James élvezettel hallgatta a sokféle nyelv hangzavarát Trieszt utcáin. Az olaszok és osztrákok meg a hátsországból származó szlovének mellett, a

városban még sok zsidó, horvát, görög és szerb élt. James úgy tartotta, hogy a görögök jelenléte szerencsét hoz neki.

Írországból pedig rossz hírek jöttek. Toprongyos emberek ténferegtek Dublin utcáin. Josephine, a nénikéje, rendszeresen érkező leveleiben értesíti a városban történt változásokról.

James Írországának öbleiben, a sziklás part isten háta mögötti falvaiban sok olyan furcsaság történt, amelyeket nemigen lát az ember még álmában sem. Részege apák a tulajdon lányaikra vetemedtek, s ez az írországi falvakban meg a szegényes dublini külvárosokban gyakori jelenség volt. Milyen távol esett ez a világ a Veneziana család halszemű őseinek arcképcsarnokától! A Schmitz-villa falain a múlt éppen olyan példás rendben sorakozott fel, akár a „cassato” színes rétegei a trieszti cukrászdákban. A biztosítótársaságok mindent pedánsan könyveltek, a hajók bejárták a messzi óceánokat, és terhük súlya alatt jócskán megmerülve futottak be a trieszti kikötőbe, s mint a silók, teltek a trezorok. Az éppen hogy csak világra jött örökösök pedig belerokkantak a családfába. S a család nem nézte el nekik, ha szellemi kalandokba bocsátkoztak. Ó, igen, tele zacskó pénzt, hogy a trónörökös kitombolja fiatalos szertelenségeit, azt igen, de utána minden a jól ismert kerékvágásban halad tovább: meglesz a családi szabó, a saját pad a templomban, a páholy az operában, és megköttetik a gondosan választott frigy a közeli atyafiság köréből. A trezorok ajtajukkal érnek össze.

Dublin külvárosában fogatos kocsis taraja imbolyog. Pokolbéli katlanokként fülledt bordélyok pőfékelnek a kikötőben. A dohányfüstből, sörhabból és whiskeyből összeragadt, átlátszatlan függöny mögül lehangolt pianinó klimpírozása szűrődik ki. Hajnalra virradóra valamiféle jobb élet palástjába burkolózó szerencsétlenek osonnak el, mint a patkányok, szerte a dublini utcákon. Elfoszlik a vigasz a szürke napban, amikor a márvány égbolt a városra ereszkedik.

James a café ablaküvegén át szemléli a trieszti utca forgatagát. Az ősök portréi visszahőkölnek a labirintus előtt, melynek a művész egyedül vág neki. Amióta bejáratos Popper zsidó kereskedő házába, és órákat ad Amália nevű lányának, James gyakran elmélázik beteljesületlen életesélyei fölött. Hogy posztókereskedő lehetne, és trezorjával megközelíthetné a Popper-villa márványlépcsőjét, amikor Amália magas térdei emelgetik a házi köntös redőit, vagy hajóskapitány volna, aki egy

alkonyi órán kihajózik Argentína felé. A múlt vastag hordalékát pedig elmossa a sós vízpermet, melyet a szél sodor a fedélzetre.

A nevek sorolgatása elszórakoztatta. Amalia Globočnik után, aki a legkevésbé sem vonzotta, Amalia Popper már nyugtalanságot ébresztett. De hát a szilárd keretek, amelyek minden oldalról behatárolják a Popper lány életét, biztos záloga annak, hogy kaland itt csak a képzelet világában lehetséges. Míg borát kortyolgatva a cafében üldögél, James eljátszadozik a nevekkel. Anna Schleimer, Marthe Koppeans, Antonio de Vil . . .

A Popperéktől kapott pénzt pedig csak átvándoroltatja Canarutto asszony fadobozába, és kifizeti belőle néhány havi lakbérhátralékát. Amíg aztán az ebédlőasztalnál ülve lassacskán szürcsöli a jóféle karszti bort, tekintete végigsiklik majd a konyhaszekrényeket szegélyező bádogdobozok hosszú glédáján. S amikor elfogy a tea utolsó morzsája is, az illata még évekig megmarad: a lelke a tájnak, ahol ez a növény virágozott, s ahonnan később megőrölve, zsákokba rakva hosszú tengeri útra indult a hajó gyomrában. Canarutto asszony szekrényeinek tetejéről az összes dobozokat egy végtébe állítani. Lelket lehelni Earwickerbe. Nóra tizenkét hetes hányadéka. Earwicker, az álmok foglya.

Minden megfogó gondolata csupán behelyettesítése annak az élesen kopogó magas cipősaroknak, amely a lépcsőkanyar felől közeledik, amidőn Amália arca a lámpás vaskosara mellett előbukkan. S azután egy tartózkodó mosoly, egy-két szó, mely eltűnik, miként az aprópénz a koldus kalapjában.

Popper úr végül majd kikíséri Jamest a kertkapuig, és búcsúzóul azt mondja: „A lányom őszinte bámulója önnek, és mindig önről beszél.”

Az öreg zsidó a bagoly sötét szemével fürkészi Jamest. Fajtájának bölcsessége ez, a fajtájáé, amely az ágon gubbasztva várja, hogy eljőjjön az ő ideje.

A pólai Campo Marzio utca valamelyik udvarának kuvikja huhog most. Athene noctua. Nóra magzata is úgy elpárolgott, akár a gránátalma-tea utolsó törmelékei az Earwicker-doboz fenekéről. James leereszkedik az egyik meredek utcán, félreáll egy koci elöl, és máris ott sorakoznak előtte az óvárosban reá váró osteriák.

Vilfan háza előtt is elhalad. A veranda világos ablakai mögött feltűnik a költő elmosódott alakja. A trieszti villák puha díszpárnái útonállások és háborúk ballasztjába ágyazódnak. Sikolyok és megaláztatások sod-

ródnak sűrű áradatban. Az ősök lenyomata a kibuggyant foetusban újramezdi a régi históriát.

Előre, vén jezsuita, mormogja magában James, és nekivágva a scalinának, nyakába veszi a jól ismert utcákat.

49.

Amikor beköszöntött a tavasz, Rita gyalog járt a burgszínházi próbákra. Átment a Városi Parkon, átkelt a Ringen, majd beleveszett az Alsóváros zezugos utcáiba. A Burgszínház előtt, a tágas platón oda-képzelt a sötétbarnára fényezett régimódi villamosokat, Márta fiatalkori éveiben ugyanis innen indultak Pozsony felé. Kétórai villamosozás után az utas megérkezett a mai szlovák fővárosba.

Még egy tavasz, még egy évgyűrű a testében, mely életének hatodik évtizedét tapossa. Márta nagymama halála után Rita nemigen látogatta szüleit, no de ha mégis elvetődött hitzingi házukba, olyankor bekukkantott Márta szobájába is, és egy-egy könyvet magához vett a polcról. Minden ilyen látogatás alkalmával megállapította, hogy Márta halála óta a szülei hirtelen megrokkantak. Mindketten, belecsontosodva öregségükbe, mindennapi rituáléikba, közel jártak a nyolcvanhoz. Áttetsző, üvegszerűen jeges szemükben immár nem volt megértés az e világi dolgok iránt. Rita pedig csak most értette meg azt a mondatot, melyet valamikor gyermekkorában hallott az Otto Bauer utcai félig üres lakásban.

Azokban a háború utáni években, a feketekereskedelem, a nemzetközi zónák és a sokféle igazoló irat éveiben, mely papírok nélkül nem lehetett átmenni egyik városkerületből a másikba, a papa mint hadirokkant (húzta a bal lábát, ezt hozta haza emlékbe Sztálingrád alól) trafikot kapott az államtól a Karlsplatzon. Annak idején vegyészetet hallgatott az egyetemen, tanulmányait ugyan nem fejezte be, de most, a feketézés éveiben mindenféle árut vesztegetve kéz alól a trafikjában, jól feltalálta magát. Háborús tapasztalatai megölték benne a rend tiszteletét, és a fokozatos előrehaladásba vetett hitet. Eszébe sem jutott, hogy folytassa tanulmányait. Vevőket talált a festményekre meg más értéktárgyakra, melyeket Márta mama a második férjétől örökölt, és fülig belemerült ebbe a munkába.

Az ötvenes évek elején szétszedték a babaruhát. Márta mama átköltözött egy fényűzően berendezett kis lakásba a Ronacher Színház közelében, Rita és szülei pedig egy földszintes épületbe, amely a pap trafikjára támaszkodott. A papa ivásnak adta a fejét. A szesz jó kedvre hangolta, és ellazította. Képes volt napokig művészettörténeti tárgyú könyveket lapozni, a múzeumokat, kiállításokat járni. Pityókásan azt képzelte magáról, hogy egyszer majd bedolgozza magát az aukciós szakmába. Amélia, a felesége, azonban lassan már bevezette a bábkészítés tudományába.

Márta mama pontos rituálék betartásával morzsolgatta öreg napjait. Szenvedélyes bridzsező volt. Évente egyszer Martin Krauss-szal elutazott Salzburgba, ahol a barátja egy nyaralóházat örökölt.

A serdülő Rita, mint az épületanyagot, úgy raktározta el a mondatokat, hogy aztán később, máról holnapra, abból egyszerre csak előálljon a kész épület. Szüleinek házassága nagy tévedés volt, úgy tartották fenn mindenféle hallgatólagos megegyezés árán. Apja sohasem felejtette el felesége viharos életét a háborús években, amikor ő a harctéren tartózkodott. Amélia színésznő volt. A varietében énekelt, és karierről álmodozott. Rajongása azonban a tehetségtelenség vágyálma volt csupán. Amikor a háború vége felé a papa, mint rokkant, obsitot kapott a hadseregtől, otthon elszabadult a pokol. Csapkodták az ajtót, az anyja hisztérikusán zokogva rohant ki a házból, Márta mama pedig mint valami istenség, csak bólogatott. Azzal kezdte, hogy eladogatta a festményeket, ekként vállalva magára az egész család eltartását. Az anyja, mivel színésznőként megbukott, művészetét feláldozta a békés családi élet oltárán. A férjével együtt gyártották a babákat, s ezek a rongyok váltak életük jelképévé.

Rita így, a virágzó fák illatos lombja alatt szippantott friss levegőt tavasszal, amikor a Burgba vezető útján megállt a Városi Parkban, a kis tónál, melyben hattyúk és kacsák úszkáltak. Fejében darazsakként rajzottak a gyermekkorából felkísértő mondatfoszlányok. Ide, ebbe a parkba, ahol még a padok helyére is emlékszik, járt ki vasárnap délelőttönként Márta nagymamával a hattyúkat etetni. A pavilon teraszán rezesbanda harsogott. A nagymama barátnői, kiaszott rózsaszín-szederes karjaikkal, ujjnyi vastag púderréteggel az arcukon, valamennyien elegánsak voltak. Ezeken a vasárnap délelőtti sétákon rendszerint találkozott Krauss úrral is, akitől drága ajándékokat kapott születésnapjára.

Ezeket a megkövesedett arcokat később a bécsi színházak rivaldáin látta viszont.

Minden család egy labirintus, mondogatta Márta mama. Csak úgy, magvas kommentárként szüleinek egy-egy parázs veszekedése után.

Ebben a labirintusban semmi semvész el. A tébolyodottan haldokló ősapá sikolya végigcikázik a családfa lombozatán. A kirakatban példás rend, bábuk szegletes mozdulatai. A raktár homályában pedig szenvedélyek és vágyak gőzölögnek.

S amíg a Városi Park egyik padján megpihen, Rita érzi, hogy most is Márta mondatai lélegeznek benne. A saját szüleit, ehhez a csupa élet asszonyhoz képest, közönséges kreatúrákként élte meg, a Márta hajójáról lelógó horgonyok ők. Mindannyiszor, amikor a Városi Parkon át vezetett az útja, Rita felidézte egy-egy elfeledett beszélgetését a nagymamával. Még magába roskadásának éveiben is, amikor ő csupán réveteg mosollyal reagált környezetére, Ritának úgy tetszett, hogy Márta világosan észleli a történéseket, amelyekben jómaga már nem vesz részt. Nagyanyja tudatát cellasornak képzelte, amely e késő öregkorban sorra bezárul, s az emlékezés egymástól függetlenül képzik fel, olyanformán, mint a fényképek az albumban.

Amikor kilátogatott Hietzingbe, ebbe az aggok otthonába, melynek sűrű szaga még otthon, az Ungargassében is az orrában volt, Rita mindig egy csokor gerberával állított be, ezt a virágot Márta nagyon kedvelte. Rita ki nem állhatta a gerberát, talán amiatt a virágárus filigrán kezűgyességével a zöld selyempapírba csomagolt drót miatt sem, mely mint valami tápláló verőér, láthatatlanul simul a szárhoz, és tartja magasba a virágfejet, nehogy lekonyuljon és hosszú szirmait vesztve szétessen. Ilyennek látta Mártát is, ő az a láthatatlan drótmerevítő, mely éveken át felszínen tartotta a családot, méghozzá olyan jómódban, amilyen módot a maguk erejéből sohasem értek volna el a leszármazottai. Márta egész élete ennek a szerepnek a vállalásában telt el.

Ritka hietzingi látogatásai során, még Márta mama életében, Rita felment az emeletre, ahol két tágas szoba képezte Bécs legidősebb lakosának életterét. Sokáig üldögélt nála, s elnézte a messzeségbe révedő, megapadt arcát és áttetszően zöld szemét.

Az eseményeket, melyeket esténként a tévében látott, Márta tudata valami sajátos gépezet segítségével raktározta el.

Háborúzni és forradalmat csinálni sohasem késő, jelentette ki Márta.

S mindössze ennyi volt a véleménye annak a térségnek a valóságáról, mely térségben valaha élt.

Kilépve a parkból, Rita villamosra ült, mely aztán lassan siklott vele végig a Ringen a Burgszínház felé.

50.

De siklott a villamos Mártával is, amint elhaltak Rita léptei a ház belső lépcsőin. Szobájának ablakából még utánanézett unokájának, ahogyan a Hermész utcán távolodik, majd belevész a közeli park zöldjébe.

Villamosok . . . Több mint egy évszázada ezen a pályán siklanak ringlispílként körözve az Alsóváros magva körül. A fáradt utasok végállomása a Központi Temető, a kiszolgált villamosoké pedig valamelyik külvárosi rozsdatemető. Egy-egy példányt minden sorozatból megújítanak, majd pedig kiállítják az erdbergi Villamosmúzeumban. Egy alkalommal Rita elvezette oda Mártát. Egy bő évszázad története pergett le szemük előtt. Márta figyelmesen szemügyre vette a gőzkocsiszerelvényt, mely az ő születésének évében az omnibuszt váltotta fel Bécs utcáin. Bejárták a múzeum tágas termét. Az egyik járműnek két ablakosora volt, ennél elidőztek egy kicsit. No, ez a modell az első világháború előtti trieszti villamosokra emlékeztet, jegyezte meg Márta. A múzeumban egyébként közel száz bécsi villamostípus volt kiállítva. A séta végén a két nő prospektust vett.

Nagyítólencsével a kezében Márta azon az estén a prospektusban látható fényképeket tanulmányozta, mintha ismerős arcokat keresne a lekerekített sarkú ablakok négyszögében. A fehér foltoknak köszönhetően, melyeket az öregség hagy ki az emlékezetben, könnyebben haladhatunk az idő szőnyegén. Mert hiszen azt a sötétzöld járművet, melyen Márta és Joyce tanár úr kocsikáztak Trieszt külvárosából a kikötőpart irányába, csupán egynéhány pillanat választja el az „amerikainak” nevezett villamostól, amely 1949-ben jelent meg a bécsi utcákon. Annak a trieszti külvárosi vendéglőnek a nevét elfelejtette már, de nem az idős hölgyet is a széles karimájú szalmakalap árnyékában, amint reszketeg kézzel emeli ajkához a limonádés poharat. És, természetesen, nem felejtette el azt az ideges fiatalembert sem, aki furcsa

mondókájával a Venezia Szállóban egy pillanatra megbolygatta hétköznapjainak megszokott kereteit.

Egyébiránt éppen az „amerikai” villamosban hallotta egy barátnőjétől, micsoda különleges szolgáltatásokat nyújt a Venezia Szálló. Akkor már egy egész évtized múlt el azóta, hogy Salzburgnál, a vonatban, kezébe került az ülésen felejtett újság, s benne az ő halálhíre. Most pedig, itt az alkalom, ő újból feltámadhat egy szál gerberával a kezében. A falon csendélet: vadliba feje lóg le az asztal széléről, egy hasas üvegtál, színültig tele valami vörös fluidummal, néhány fej hagyma, melynek héja ugyanolyan színű, mint az asztallábat érintő, lelógó csőré.

James, James, szölongatta Márta halkán. – Itt vagyunk, lám, száz év múlva.

A fiatalembernek hátat fordítva az ablakhoz lépett, és kinézett a kihalt udvarra. A trieszti villamos ott siklott tova a riván, a szálló előtt. Ő akkor nem értette el Márta kívánságát, pedig az asszony többször emlegette a szálló nevét, megjegyezve, hogy a hotel pólai névrokona csak kétemeletes, és nem a parton van, hanem az óvárosban. Hans viszont csak négy nap múlva jön haza.

A Berlitzben kerestelek, mondta Márta. – De hiába, akkor már késő volt. Azt mondták, Zürichbe mentél.

Mikor volt ez? – hallotta a hangot a háta mögül, a szoba sötétjéből.

Mivel válasz nem érkezett, a fiatalember Zürichről kezdett beszélni. Sorolta az ottani szállodák nevét, valamiféle laccímekeket emlegetett, közben mondatról mondatra mind közelebb lépett, míg csak ott nem érezte lehetét a tarkóján.

Mért sírsz? – súgta a férfi. Ujjaival közben az asszony hajához, homlokához ért.

Nem sírok, James. Nem sírok. No, és te, még mindig menekülsz?

A fiatalember mozdulatai idegességről árulkodtak. Még később is, amíg ölegette az ágyban és hajtogatta, hogy milyen jeges volt a folyó vize. A Mura vizét egyre lassabban, lassabban hasítva úszott a túlsó part felé, hogy végül aztán kimerülten nyúljon el a füzesben. Márta a férfi testét karolva, szorongatva hajtogatta: Jimmy, Jimmy . . .

Többé nem félsz a víztől, tette hozzá. – Most végre igazi kalóz lettél.

Reggel felé, miközben a szürkület eluralta a szállodai udvar mély aknáját, majd a függöny redőin át apránként meghódította a szoba falait, Márta hosszan figyelte, miként bontakozik ki a homályból a vadliba

lecsüngő feje meg az üvegtál, melynek alján alig egyujjnyi van abból a vörös fluidumból.

Jimmy, a tál üres, szólt Márta.

A fiatalember álmosan pislogott a szemközi falon lógó festményre. Megittuk a bort az éjszaka, Jimmy. – Mind megittuk.

51.

A június eleje nyugtalanná tette Andrejt. A küszöbönálló családi esemény, Olga szülése, nagy-nagy aggodalommal töltötte el, s ezért abbahagyta a tanulást, nem készült a vizsgákra. Egy délután meglátogatta Tibort a rendelőjében, hogy átvegyen néhány könyvet az őszi vizsgákhoz. A munkaidő vége volt, az asszisztensnő a helyükre rakta a műszereket, Tibor pedig, miután kibújt a fehér köpenyből, indítványozta, hogy üljenek le egy sörre a közeli kertvendéglőben.

Egymás után hajtották föl a krigliket a terebélyes fa hűvösében. Andrej hallgatott, és minden korty után mutatóujjának begyével felszárítgatta szája szélét.

Minden rendben lesz, vélekedett Tibor. – Nincs ok aggodalomra.

Nincs, nincs, bólintott Andrej.

Ha jön a gyerek, az olyan, mintha új életet kezdenél, tódította Tibor.

Amióta a gyerek miatt így, csupa várakozásban telnek napjaim, kevésbé foglalkoztatnak a külvilág dolgai, mondta Andrej. – Az újságokat immel-ámmal éppen csak átlapoztam.

Á, az újságok, legyintett Tibor. – Nincs azokban semmi. Ritával július elején Portugáliába megyünk.

Mi ezen a nyáron Bécsben maradunk. Csak szeptemberre tervezünk egy pár napos kikapcsolódást Karintiában, a Wörther See-n.

Igen, ott szeptemberben a legszebb.

Andrej az órájára nézett: Mennem kell.

Én még maradok egy kicsit. Olgát üdvözlöm. Mikorra esik az ideje?

Június közepére.

Szóval, olyan tíz-egynéhány nap még. Á, minden rendben lesz.

Andrej kilépett a kerthelyiségből, és a Hilton Szállónál levő metróléjáróhoz tartott. Tibor kedélytelensége felvillanyozta. Mert ha mégannyira vágyott is rá, hogy egy napon neki is saját rendelője és gazdag

vevőköre legyen, Andrej megsejtette, micsoda üresség az, melyben barátja evickél cél nélkül, hogy merre is irányítsa hajóját. Nyaralások és flörtök szegélyezik Tibor útját. Utóbb már csak a nyaralások maradnak meg.

Tibor pedig már-már a harmadik korsó fenekére nézett. Halántéktájéka kellemesen lüktetett. A Bécsben eltöltött két évtized után is, mely évek Márta mama számára csupán a halál előszobájának számítottak, Tibor még mindig hontalannak érezte magát itt. A szülők halála után egypár levelet váltott a Szabadkán magányos vénkisasszonyként élő nővérel. Rajztanár volt az iskolában, a hétvégeken pedig a Palicsi-tó kékjét festegette. Egyszer egy évben felrándult Bécsbe, hogy anyagot vegyen és körüljárja a képtárakat. Négy évvel volt idősebb Tibornál, örökösen valami tervei voltak, egyszerre több is, de most rendületlenül csak mázolt a vásznon, és még mindig ráakadt egy-egy olyan piktoréletra, melytől megvigasztalódott, hogy a siker csodája még az ő éveiben, vénségére is megeshet.

Tibor ritkán járt haza Szabadkára. Amióta kitört a háború, nem volt semmi kedve, hogy végigsétáljon a jól ismert utcákon. A nedves, dohos családi ház a sírgödör szagára emlékeztette, mintha a családjuknak, mely nővérel és vele kihal, a nevében is jeleznie kell a rossz óment. A holtaknak is meg kell halniuk. Bár testvérnéjével ellentétben, aki örökösen valamiféle kabalás rögeszméket dédelgetett, és állandóan halogatta önnön művészi sikere eljövételének napját, Tibor kevésbé hódolt a családi albumoknak meg a múlt dicsőítésének, néhanap azért mégis felmerült benne a kérdés, miféle forgószelek fújják szerteszét a leveleket az országutakról és a mezőkről, miféle szelek a családfákról? A múlt század végén mi szél hozta ide, Dél-Magyarországra, hajdani ősét, nagyságos Tóth Gusztáv uramat? Főszolgabíróként telt el az élete, katonaoorvos fia pedig belakta egész Pannóniát, hogy a végén aztán a soknevű Szabadkán vessen horgonyt. Gondolatban megkísérelt legalább néhányat felidézni szülővárosának sok-sok neve közül. Maria Theresiopolis, Szobotka, Zabathka, Sankt Maria, Maria Deresiopol, Theresiopol, Subatica, Subotitz, Subotica. Ez a gondolatsor pedig felidézte azt a júniusi délutánt, amidőn Marthe Koppeanst temették, s amikor a sírbolt előtt állva ő a bécsi városkerületek nevét sorolta magában. Ez a múlt év júniusában volt. Meg Olgát látta lelki szemeivel a Sankt

Marxer-temető sétányain, látta a pávát az ösvény végében, meg ahogyan megrándul a nő ajka, amikor ő letörte azt a gallyat a fáról.

Magához intette a pincért. Miután kifizette a számlát, kifordult a vendéglőből, és hazafelé vette útját. Nyugodtan bevárhatja a pillanatot, amikor minden élő a gondtalanságnak megadja az árát. Vele végleg kihalnak Tóthék. S halkan kimondta: Mit mir ist endlich die Familie Toth tot.

Élvezte a szójátékot. Még éppen elég gondtalan évnek néz elébe. Nagy tekintélynek örvendett a szakmában, tetemes bankszámlát mondhatott magáénak, és egy szép feleséget, aki őt szereti.

Valami „heurig” helyet keresve gondolatban bejárta Bécs környékét. Ó, igen, egy jól kiszemelt lokállal fogja meglepni Ritát. Ott, a huszonegyedik kerületben, a szőlőskertek lankái alatt vannak szép „heurig”-ok. Oda mennek estére. Holnapután pedig temetőlátogatásra. Évforduló van, Marthe Koppeans halálának – első mennyei esztendejének – évfordulója.

52.

Június harmadik szerdáján jelentkeztek az első tolófájdalmak. Az erős napfény vakítóan verődött vissza a bútordarabok fényes felületén. A levegő rózsaszín pásztákban vibrált, úgy, mint az árnyék az udvari falon a Proletár brigád utcában. A nyári nap órákig halódik, a képzelet útjain barangoló gondolat pedig édes ábrándokkal tölti el az álmodozó lelket.

Végre-valahára itt, a Müllergasse utcai lakásban ismerte fel újra azt a rózsálló vibrálást.

Úgy látszik, elkezdődött, mondta Olga.

Andrej elővette a szekrényből a már rég odakészített táskát, és taxit hívott. Kilépve az utcára, a sarkon, a trafik mellett, Olga megpillantotta az éjjeli pillangókat, amint már az első szürkületben, ki-ki elfoglalja a helyét.

A Gürtelen végig a kórházba hajtattak. Amikor pedig ágyba került, szemével a mennyezetet kémlelte meg azt a látókört, melyet a széles kórházi ablak nyújt.

Behunyta szemét, és elképzelte, hogy ő nincs. A fájások szabályos időközökben léptek fel. Olga felkészült rájuk, s az orvos tanácsait

hajtogatta magában. De hát, a gyakorlatoknak, úgy látszik, nem veszi hasznát, mert az indukció ellenére, a magzat nem indult meg. Éjfél előtt megjött Tibor is, és néhány órát a kórházban töltött Andrejgal. Orvosbarátja, éppen ő volt az éjszakai ügyeletes, jelentette, hogy kénytelen lesz császármetszést végezni.

Így néz ki a halál, gondolta Olga, miközben a mindent összekuszáló álmomba süllyedt. Reggel négy órakor szült, és nyolc napig maradt a kórházban.

Azontúl a kis Pavle gyerek sírása verte fel a harmadik emeleti lakás csendjét a Müllergasse 48. alatt. Olga íróasztaláról eltűntek a könyvek.

Ámbár a gyermek diktálta az új életritmust, amely éjszakai felkelésekkel járt, Andrej mégis visszatért tankönyveihez: az őszi vizsgákra készült. Helyreállította a régi rendet. S többé nem ténfergett a kirakatok előtt, hanem a Gürtel csúcsforgalmától felajzva sietett haza.

53.

Amalia Popper már régóta nem élt Triesztben. Bécsben járt egyetemre. Amióta James testvérei, Eva és Illen is Triesztbe telepedtek át, Joyce-ék elköltöztek Canarutto asszony házából.

Két kurtára szabott dublini látogatást követően, és azután, hogy a *Dublini emberek* kiadása ügyében tett erőfeszítései hiábavalónak bizonyultak, James bevette magát újabb kézírataiba. Befejezés előtt állt az *Egy fiatal művész portréja*, építgette a *Számkivetettek* dialógusait, és az *Ulyssessel* álmodott. Az a tizenkét hetes foetus pedig, Nórának ez a hányadéka, a Canarutto asszonyság konyhaszekrényén sorakozó bádogdobozok fűszerillataiból táplálkozva most öbenne növekedett. Earwicker, igen, ezt a nevet adta neki, igen, ő, aki soha fel nem serkent a nemlétből, megkezdte földi életét.

Június utolsó vasárnapja volt, késő délutánra járt az idő, amikor a lomha Vilfan izgatottan benyitott a caféba, Joyce asztalához lépett, majd ünnepélyes hangon megkérdezte, hallotta-e a megrendítő hírt.

Joyce begörbített mutatójával megkocogtatta az asztal márványlapját, s gúnyosan megjegyezte, hogy semmi fontos hírt elméje be nem fogad. – Minden, ami fontos, nagy és megrendítő, bennünk lakozik.

Hagyja ezt most, tanár úr, mondta Vilfan. – Szarajevóban ma megölték Ferenc Ferdinánd trónörökösét.

James ajkáról csak egy hosszú ah! röppent el.

Ki fog most könyvet olvasni? – mondta, és tenyerével végigsimított homlokán.

Vilfan keserűen elmosolyodott.

Ezekben a percekben pedig a távírógépek sebesen vitték a szörnyű hírt szerte a széles Monarchiában. A vasárnapi ebédeken a szájakban megállt a falat, a katonazenekarok hirtelen másort változtattak. A fürdővendégek bejelentették, hogy a tervezettnél korábban távoznak. A hatalmas organizmus sebzett vadként haldoklott a diadalmas indulók ritmusára.

Az este folyamán a Vilfan és Joyce asztalához járuló ismerősök csak némán összenéztek egymással.

Ezt nem éli túl a világ, mondta később Vidaković.

Persze hogy nem, mindaddig, amíg sutba nem vágja a történelmet, felelte Joyce.

Nocsak, hát attól meg hogyan szabadulhatna meg? – kérdezte ironikusan Vilfan.

Úgy, hogy csatlakozik a vadludakhoz, melyek minden esztendőben rajokban hagyják el hálátlan hazájukat.

Vidaković erre csak legyintett, s elhagyta a kávéházat.

Nyár eleje volt, Pannónia virágtól illatozott, a Kárpátok felől fűdögált a szél, és csak az őszbe csavarodott szakállak tudták pontosan, merre vezet majd a hadak útja.

James hazament a lakására. Az elkövetkező néhány nap a küszöbönálló háború parádéjának előkészületeivel telt el. James egymagában átüldögte az éjszakákat, és elképzelte ezt az egész, éppen csak beindított káoszt. Előérzete azt súgta, hogy Trieszt nem lesz biztonságos város, ha valóban kitör a háború. A nyár látszólagos békéje sötét gondolatokra váltott át tudatában.

Többé senki sem fog könyvet venni, mondta egy reggel Nórának.

Az asszony egykedvűen vállat vont.

Amidőn pedig a háború az év vége felé fellángolt, Joyce tanár úr elhatározta, hogy családjával együtt Zürichbe költözik. Karácsony után a trieszti rendőrségen aláírt egy nyilatkozatot, miszerint a jövőben sem végez aknamunkát a Monarchia érdekei ellen. A tisztviselő lassú moz-

dulattal félretolt egy iratcsomót. Benne ott volt Vilfan úrnak, a trieszti rendőrség besúgójának feljegyzése is, melyet a három közül az egyik kézírásával vetett papírra. Vilfan társaságában még aznap este James utoljára végigjárta a trieszti csapszékeket. Aztán úgy reggel felé, amikor az óváros sötét utcáin hazaindultak, a zavartan feszeltető Vilfannak a dublini úriember egy-egy kiselőadást tartott az evolúció jelenségéről, az árapályról és dagályról, a vérhőmérsékletről, a betegségekről, a holdváltozásokról, a kihúnyó, távoli csillagokról, a parkokat ékesítő számtalan dísznövény virágzásáról, a Természet nagy gyárának csodáiról, mely Természetben mindennek alapja a szám.

Az önök egyik császára előszeretettel eszegette a hajából kihulló korpát, mondta James. – Reggeli, amely nem kerül pénzbe, és nem árt a májnak.

Ezerkilencszáztizenöt augusztusában Joyce-ék átlépik a svájci határt, és Zürichben telepednek le.

Az éjszakai vonattal utaztak el. James a folyosón állva nézte, mint maradnak el Trieszt fényei. A derült égen ragyogtak a csillagok, ugyanazok, melyeket Nórával távcsövön át figyeltek a laibachi vasútállomás előtti parkban, számkivetettségük legelején.

A North Wall-i hajóállomás végleg a messzeségbe szakadt. A vasúti kocsi folyosóján állva James azzal szórakozott, hogy különböző nyelveken elősorolta a dublini állomás nevét. Il muro del nord, Die Nordwand, Murus septentrionalis, Le mur nord, Az északi fal . . .

Joyce könyvei „kalóz”-kiadásban látnak majd napvilágot.

Earwicker szelleme ezután még két évtizeden át ott munkált James Joyce tudatában, mindaddig, amíg – zengő szavakba öntve – megalkotójával együtt ki nem hunyt egy újabb világháború előestéjén.

A vadludak rajai pedig irdatlan távolságokat repültek be minden esztendőben.

54.

A szülést követő tizenkettedik napon Olga a fotelban ült. Pavle, miután jóllakott tejjel, éppen csak hogy elszenderedett. Andrej az órájára pillantott. Azon az estén Olga szüleit várták Belgrádból.

Mint rendesen, az Avala ezúttal is késni fog, mondta Olga.

Az udvar túlsó oldala felől, az ablakon át időnként behallatszott Dmitrij áriázása.

Andrej belelapozott a tévéműsorba, majd bekapcsolta a készüléket.

Valami érdekes? – kérdezte Olga.

A BBC ad egy műsört a szarajevói merénylet nyolcvanadik évfordulója alkalmából. – No de mindjárt kilenc, sietek a pályaudvarra.

Amikor Andrej kilépett a lakásból, a képernyőn egy erős pofacson-tokkal megáldott, parázsló szemű, sovány fiatalember fényképe jelent meg. A bemondó rövid mondatokban foglalja össze a merénylő életraj-zát: „Meghalt 1918. április 28-án, két hónappal az első világháború befejeződése előtt. Titkon temették el a terezini katolikus temető árkában.”

Az ágyból Pavle adott hangot elégedetlenségének.

Olga felpattant, s a gyerekhez lépett. Az igazak álmát aludta, csupán az ujjacskáit mozgatta alig láthatóan. Az anyja megigazította lenvász-on takaróját, majd megállt az íróasztalnál. Az üres asztallap a már ismert szenzációkat keltette életre. Úgy érezte, annyi, de annyi erő van benne, hogy egy szuszra be tudna fejezni mindent, amibe belekezdett.

Visszatért a nappaliba, és lehalkította a készüléket. A képernyőn archív felvételek rezegtek. Rohamra lendülő katonák gyorsított film-kockái, menekültek eltorzult arca, azután képsorok a békekonferenci-ákról. Majd újból a vonuló katonák, mint dróton rángatott bábfigurák nyüzsögnek a csatatéren. A nyílt tengeren hajók repülnek a levegőbe.

Olga a kezébe vette a távirányítót, és kikapcsolta a hangot. Mintha videojátékot irányítana, futott át rajta a gondolat, egy-egy gombnyo-mással megállíthatja ezeket a figurákat, vagy oda terelheti őket, ahová kedve szottyán. Pontosan úgy, mint a világ magas hivatalaiban, ahol az ő volt hazája csupán elaborátum, az egyik a sok száz füzet közül, amelyekben a balkáni nemzetek történelme olvasható.

Végül egy kattánó nyomás a piros gombon, s a képernyő, percegő hangot hallatva, azonmód elsötétedett.

Lábát az asztalka szélén pihentetve Olga belesüppedt a fotelba, Borisnak a falon függő festményével szemben. *A víz alatti város* kilépett az akváriumból. A bútorok fényes felületén visszaverődött a nagy kékség.

Lehunyta szemét, s először a mütőben átélteket idézte fel tudatában. A júniusi kora estén, amikor a nyári hőségtől még mindig izzott az

égbolt, a lebocsátott szemhéjak alatt színek szivárványlottak, akár a páva karéjba nyílt tollkoronája.

A Sankt Marxer-temető. A főúttól jobbra és balra mellékutak sora. A lombok alatt márványlapok.

Pihennek a nyugtalan utazók pályáinak kereszteződésében életre serkent lelkek, a vérfertőzőes fogantatások, a kocsmák és lódobogások.

Galícia ege alatt egy költő leheli ki lelkét, a korabeli felvétel örökítette meg, amint átfut két lövészárk között, s a celluloidszalagot még fel sem csévélte a kamera, ő már halott volt. Valamelyik tömegsírban rothad, jeltelenül.

Kopasz, rozoga vénember szórta el magját a pince sötétjében, a cselédlány márvány tomporán rázta ki magát. A fiúcska gyenge idegzetű leszen, és bizonytalan, akárcsak a vén szatír léptei, amint a nadrágját rendezgetve felfelé halad a lépcsőn. S megkeseredik a lelke.

A temető mindeneket összebékít.

Kékvérnek, családfának márvány a takarója. Parasztfiúból költő lesz, a cári vérvonal meg degeneráltnak ad életet. Göb az ágon, a temető-kerítés tövébe dobott batyu, kékre fagyva. Később egész életét a származását felverő kóró kiirtásának szenteli. Ebbe a csomóba beletörlik majd a fűrész vasfoga, aztán kiszikkad a tudat zselatinja, valamelyik kései leszármazott pedig, abban a hitben, hogy csak a képzelete működik, poémát ír a fattyúról.

Pávák legyezőszerűen szétnyíló farktollai zizegnek. A sírhalmok alatt lélegeznek a holtak.

Hajók úsznak a nyílt tenger felé.

Ágyúcsövek csillognak a búzatáblákban. Kettévált gránátalmaként lidércfény lobog a temetők felett.

Császári városokba vándorolnak az arany kandeláberek. Az istenháza festetlen falai átnedvesedtek a sok imádságtól.

Olga álmodik. Egy-egy álmofoszlánya itt-ott átszővi a Történelem sűrű szövődékét.

* Velem a Tóth család végleg halott. – A szerző megj.